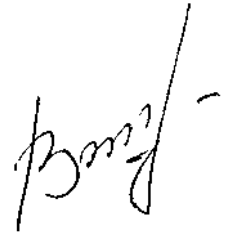


ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

СИДУН ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА



УДК 94(73):070(477.7)«1861/1898»(043.3)

**ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СПОЛУЧЕНИХ
ШТАТІВ АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. В ОЦІНЦІ
ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ХЕРСОНСЬКОЇ ТА БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ)**

07.00.02 - всесвітня історія

ТЗ(4/8)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук



Одеса - 2011

Регр
137339

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ДЬОМІН Олег Борисович,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, завідувач кафедри
нової та новітньої історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
БУР'ЯН Михайло Степанович,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин;

кандидат історичних наук, доцент
ГОНЧАР Юлія Борисівна,
Київський національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри всесвітньої
історії Інституту історичної освіти.

Захист відбудеться « 6 » квітня 2011 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.051.08 в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова (65082, м. Одеса, вул. Єлисаветинська, 12, ауд. 9).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24).

Автореферат розісланий « 4 » березня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент



Н.О. Петрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В кінці XX - на початку XXI ст. світова цивілізація зіткнулась із новими політичними та економічними реаліями. Для України, що приступила до суспільних трансформацій, надзвичайно важливо засвоїти досвід подібних процесів, які вже проходили у світі. Таке сприйняття може бути безпосереднім, напряду з тієї чи іншої країни, а може бути й опосередковане, шляхом отримання та поширення, в тому числі й цілеспрямованому, позитивних чи негативних уявлень у суспільстві щодо політичного та економічного розвитку певних країн світу.

Від того, який зразок розбудови нового суспільства буде сприйнятий в Україні, залежить майбутнє нашої держави. У другій половині XIX ст. Сполучені Штати Америки показали стороннім спостерігачам широке розмаїття внутрішніх проблем: від громадянської війни до політичної консолідації та економічного зростання. Тоді ж в Російській імперії уявлення про американців і США інтенсивно формувались в національний стереотип. У такий спосіб в історії російсько-американських відносин склався неофіційний рівень міжкультурного діалогу. Каналом постачання і одночасно впливу стала періодична преса, яка тоді була головним засобом творення масової суспільної думки.

У другій половині XIX ст. простежується еволюція оцінок російського суспільства на північноамериканську спільноту. Це пов'язано як зі змінами в обох суб'єктах взаємовідносин, так і з певними регіональними відмінностями процесу утворення уявлень у суспільній свідомості, залежного від багатьох чинників. Північно-Західне Причорномор'я внаслідок свого географічного розташування найбільш інтенсивно, ніж будь-яка інша частина Російської імперії, підтримувало економічні та інформаційні зв'язки зі США. Отож масив інформації, що циркулював у цьому регіоні був найбільш представницький та репрезентативний для відтворення російської оцінки політичного та економічного розвитку північноамериканської країни.

Американська історична проблематика XIX ст. займала значне місце в радянській історичній науці, однак ідеологізація науки вела до спрощення багатьох важливих проблем американо-російських відносин. Незважаючи на зміщення акцентів у сучасній українській історичній науці, ряд питань залишається поза увагою вітчизняної історіографії. В тому числі невивченими є оцінки сприйняття населенням Херсонської та Бессарабської губерній реалій життя американців у другій половині XIX ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової теми кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Питання нової та новітньої історії: суспільний та особистісний виміри» (№ 0106U006200).

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу регіональних газет, часописів, вивчення архівних документів, переусвідомлення робіт попередників з'ясувати оцінки політичного та економічного розвитку США другої половини XIX ст., що надавались періодичною пресою головним чином південно-західних губерній Російської імперії.

У відповідності до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- реконструювати процес формування оцінок соціально-економічного, внутрішнього та зовнішньополітичного життя СІЛА, які обумовили особливості ставлення громадськості Херсонської та Бессарабської губерній другої половини XIX ст.;
- з'ясувати реакцію населення півдня Російської імперії на найбільш визначні події внутрішньополітичного життя США в другій половині XIX ст.;
- охарактеризувати особливості загальноприйнятих в Російській імперії стереотипів про Новий світ та визначити типові уявлення провінційної громадськості щодо США та американців;
- розглянути механізм формування регіональною періодичною пресою оцінок населення Північно-Західного Причорномор'я щодо розвитку США;
- вивчити форми та напрямки висвітлення американських реалій на сторінках губерньської преси.

Об'єктом дослідження є політичний та економічний розвиток США другої половини XIX ст.

Предметом дисертаційного дослідження є регіональні оцінки розвитку США у періодичній пресі Херсонської та Бессарабської губерній.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1861 р. по 1898 р. За нижню хронологічну межу дослідження обрано початок громадянської війни у СІЛА. Верхньою хронологічною межею є події іспано-американської війни 1898 р. Саме в той час чітко позначилась еволюція бачення російського суспільства на внутрішню та зовнішню політику Сполучених Штатів.

Географічні рамки дослідження охоплюють, по-перше, землі всіх тогочасних штатів, які входили до складу США та, по-друге, території Херсонської та Бессарабської губерній, що репрезентують регіональну провінційну пресу Російської імперії.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності, історизму, світоглядного плюралізму, які в сукупності допомагають з достатньою повнотою розкрити як специфічні, так і загальні риси сприйняття США населенням Херсонської та Бессарабської губерній (1861-1898 рр.). У дисертації широко застосовувались методи історичних досліджень. Серед них можна виділити історико-типологічний, історико-генетичний, синхронний, ретроспективний. Особливості аналізу такого феномену як суспільна думка і форми її прояву обумовили комплексний метод дослідження.

Історико-порівняльний метод було застосовано для порівняння провінційної преси з центральною пресою Російської імперії. Використання історико-типологічного методу допомогло виокремити в особливу групу ті видання Новоросійського краю, що відіграли основну роль у формуванні уявлень про СІЛА. Крім того, був задіяний метод «підбору зразків» - типових публікацій, номерів періодичних видань з метою концентрації уваги на найбільш представницьких колективних уявленнях.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в наступному:

- вперше в українській історіографії здійснено комплексне дослідження наявності на сторінках періодичної преси Херсонської та Бессарабської губерній Російської імперії інформаційного масиву щодо СІЛА за 1861-1898 рр.;
- проаналізовано процес формування колективних уявлень населення південного регіону Російської імперії щодо соціально-економічного та політичного життя американців;
- висвітлені форми та напрямки відображення розвитку СІЛА у періодичній пресі Північно-Західного Причорномор'я;
- визначені відмінності оцінок у періодичній пресі Херсонської та Бессарабської губерній;
- представлена еволюція характеристик російської спільноти щодо СІЛА впродовж другої половини XIX ст.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування для подальших досліджень з історії СІЛА, а також для вивчення міжнародних відносин нового часу. Спостереження і висновки, які здійснено в дисертації, можуть бути враховані в практиці викладання у вищій школі: при читанні загальних курсів зі всесвітньої історії, історії міжнародних відносин, джерелознавства, історії російської періодики, розробці спецкурсів з цих дисциплін, проведенні семінарських занять, а також при підготовці підручників і навчальних посібників.

Апробація результатів дисертації. Окремі аспекти дисертаційної роботи були апробовані на міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях, в тому числі: «Інтелігенція і влада» (м. Одеса, березень 2006 р.); «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Луганськ, квітень 2006 р.); «Музей. Історія. Одеса» (м. Одеса, квітень 2006 р.); «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Луганськ, квітень 2007 р.); «Південь України: етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (м. Одеса, жовтень 2007 р.); «Причорноморський регіон у контексті європейської політики: історія та сьогодення» (м. Одеса, вересень 2008 р.); «Український образ світу: особливості у світовому контексті» (м. Київ, жовтень 2008 р.); «Одеські читання. Актуальні проблеми історії, археології та етнології» (м. Одеса, 28-29 січня 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені у 12 публікаціях, п'ять із яких - у фахових наукових виданнях, включених до переліку видань ВАК України.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, основного тексту - 186 сторінок. Список використаних джерел нараховує 438 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтовано актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету та основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та географічні рамки, розкрито методи дисертаційної роботи, наукова новизна, практичне значення і апробація одержаних результатів.

У першому розділі **«Джерела та історіографія проблеми»**, що складається з двох підрозділів, дана характеристика джерел дисертаційної роботи та проаналізований стан наукових досліджень проблеми.

Перший підрозділ присвячений огляду джерел. Джерела розподілені на чотири групи в залежності від їх інформативності та походження. Головним джерелом для розкриття теми стала регіональна преса Російської імперії другої половини XIX ст. Матеріали преси та періодичних видань можна поділити на декілька підгруп. До першої підгрупи відноситься преса Херсонської губернії. В середині XIX ст. це була газета «Одесский вестник», а з кінця 1860-х рр. - «Новороссийский телеграф», «Новороссийские ведомости», «Ведомости одесского градоначальничества», «Правда», «Одесские новости», «Херсонские губернские ведомости», «Николаевский вестник», «Южанин» та журнали «Новороссийский календарь», «Южный сборник», «Отчет одесского комитета торговли и мануфактур о состоянии» тощо. Другу підгрупу видань складає періодика Бессарабської губернії: «Бессарабский вестник», «Бессарабские губернские ведомости». В третю підгрупу входить преса інших регіонів Російської імперії: «Киевлянин», «Киевский телеграф». В четверту підгрупу увійшли центральні російські періодичні видання, які мали значний вплив на регіональну пресу: газети «Санкт-Петербургские ведомости», «Московские ведомости» та журнали «Вестник Европы», «Дело», «Отечественные записки», «Русский вестник», «Русское слово».

Другу групу джерел складають неопубліковані матеріали архівних фондів ряду архівів. Насамперед документи зберігаються у Державному архіві Одеської області Ф. 2 (Канцелярия одесского градоначальничества), Ф. 45 (Новороссийский университет), Ф. 9 (Отдельный цензор по внутренней цензуре) та ін.; у Центральному державному історичному архіві м. Києва Ф. 293 (Киевский цензурный комитет), Ф. 730 (Киевский отдел Русского технического общества) та ін.; у Рукописному

відділі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (Київ) Ф. 1 (Літературні матеріали).

Окремо стоять документи Національного архіву США, які представлені у мікрокопіях, що знаходяться в Державному архіві Одеської області. Вони складаються з 13 томів, що вміщують депеші американських консулів в Одесі до Міністерства іноземних справ США з 30 травня 1831 р. до 14 серпня 1906 р.

Важливе значення має третя група - матеріали особистого походження, що включають спогади сучасників, щоденники туристів. Найбільш відомими були публікації А. Лакієра, який побував у США ще до громадянської війни, В.В. Святловського та В. Вітковського. Інформативно насичений щоденник одного із активних співробітників газети «Одесский вестник» і журналу «Южный сборник» середини XIX ст. відомого українського композитора П.П. Сокальського.

Четверту групу складають публіцистичні праці, які справили помітний вплив на формування образу далекої країни. Це публікація професора М. Вольського, письменника і адміністративного діяча К.А. Скальковського, викладача Новоросійського університету О.О. Матвеева. Інформативні роботи про Америку та її народ опублікували П.А. Тверской, М.М. Ковалевський, О.О. Борзенко. Помітну роль відіграли книги іноземних авторів про заокеанську країну, які вийшли в різних країнах світу та були завезені в Російську імперію, де згодом перекладені і опубліковані. Серед них виділяються праці А. де Токвіля, М. Ланге, В. Діксона, К. Неймана.

У другому підрозділі подано аналіз наукової літератури проблеми. Для відтворення оцінок взаємовідносин США та Росії важливе значення мають роботи по історії США різних періодів. В дореволюційній Росії історія США, на відміну від історії Західної Європи, вивчалась порівняно мало. На початку XX ст. почали публікувати оригінальні роботи російських авторів О.В. Бабіна, М.А. Бородіна, П.Г. Межуєва та інших.

Біля витоків школи радянських американістів стоять Д.О. Заславський, О.В. Єфімов, Л.І. Зубок, В.І. Лан. Значна кількість робіт присвячена проблемам громадянської війни та Реконструкції. Про це писали М.М. Малкін, О.І. Блінов, М.А. Богіна, І.П. Дементьев, Р.Ф. Іванов, Г.П. Куропятнік, С.М. Бурін та ін. Значна група істориків і літераторів приділили увагу вивченню історії відносин Росії та США: Г.П. Куропятнік, М.М. Болховітінов та інші.

Російська періодика XIX ст. використовувалась в працях радянських дослідників мало, головним чином, як ілюстративний матеріал. В деяких публікаціях преса розглядалась як джерело відомостей щодо США, але залучались столичні газети та журнали. Насамперед, статті та книжки Г.П. Куропятника, Р.Ф. Іванова, Л.Ю. Сльозкіна, І.К. Малькова, Я.І. Іванченко, К.З. Серебрянської.

Різноманітні аспекти внутрішньої політики Сполучених Штатів Америки в американській історіографії представлені роботами А. Бімба, С. Перлмена та Ф. Тафта,

У. Фостера, Р.О. Бойера та Г.М. Морейса, Г. Аптекера, Дж. Алена, Ф. Фонера.

У пострадянській історіографії історія США представлена роботами російських дослідників В.В. Согріна, Т.В. Алентьєвої та інших. В українській історіографії в Києві та Одесі вивчали історію США ХХ ст. історики С.Й. Алпатов, Б.М. Гончар, Ю.Б. Гончар, В.В. Глебов, Є.Є. Камінський, І.М. Коваль, О.С. Кучик, О. Павлюк, О.Ф. Цвіркун та інші.

Відображення внутрішньополітичних чинників розвитку Росії першої половини ХІХ ст. в пресі південного регіону імперії, в тому числі, Херсонської та Бессарабської губерній, представлено в дослідженнях І.С. Гребцової.

Перші праці наукового характеру, в яких частково розглядались питання формування уявлень російського і американського народів один про одного з'явилися в другій половині ХХ ст. Це роботи американських дослідників Д. Хехта, Р. Алена, М. Лазерсона, Т. Бейлі, Н. Соула.

Піонером імагологічного дослідження в радянській історіографії виступив М.А. Єрофеев, який вивчав уявлення росіян другої чверті ХІХ ст. про Англію і англійців. Роботи подібної до неї, але про США, не з'явилося. Лише в останнє десятиліття ХХ ст. вже в російській історіографії були опубліковані дослідження, в яких розкривається механізм формування образів окремих країн у свідомості представників інших етнічних груп. Зокрема, праця Г.Д. Гачева «Національні образи світу» присвячена національним уявленням. Тому сучасна російська історіографія більш активно займається цією проблемою. В дисертації О.Ю. Казакової висвітлюється проблема формування в російському суспільстві кінця 50-60-х рр. ХІХ ст. соціокультурних уявлень про Америку і американців. Важливе значення мають дисертації і публікації А.В. Павловської та О.А. Родіонова, в яких автори розглянули проблему діалогу культур Росії і США в різні періоди та показали картину взаємосприйняття народів двох країн в середині ХІХ ст.

Таким чином, незважаючи на певну кількість робіт, автори яких торкаються різних аспектів проблеми, тема щодо оцінок політичного та економічного розвитку США другої половини ХІХ ст. у регіональній пресі залишається маловивченою як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії.

У другому розділі **«Внутрішня політика Сполучених Штатів Америки у сприйнятті населення Північно-Західного Причорномор'я»**, що складається з чотирьох підрозділів, розглядається сприйняття населенням Північно-Західного Причорномор'я внутрішньополітичного життя Америки другої половини ХІХ ст. Цей час вніс ряд змін у відносини Росії та США, сформував уявлення російського суспільства про американців. Частина авторів, в тому числі із Херсонської губернії, побували у США і власними очима побачили Новий світ.

Події громадянської війни в США привернули значну увагу населення Північного Причорномор'я. Місцеві жителі уважно слідкували за перебігом боротьби і мали

можливість скласти власну думку про неї. Такий підвищений інтерес до війни пояснюється тими подіями, які відбувались в Росії в контексті відміни кріпацтва.

Подією, яка сколихнула світ, стало вбивство американського президента Авраама Лінкольна. Вона не оминула регіональну пресу. Новини стосувались розслідування і розшуку вбивць президента. Видання прямо звинувачували у злочині південні американські штати та наголошували, що насильством над людиною, яка збуджувала ентузіазм всіх чесних людей в Європі і Америці, Південь ще більше скомпрометував свою справу в очах світу.

Загальну увагу привернуло до себе швидке піднесення американської нації. Разом із тим, російське суспільство по-різному оцінювало Америку. Соціокультурне сприйняття давало оцінки американських реалій побутового плану. Навпаки, публіцисти півдня Російської імперії звертались до проблем США, які торкалися суспільно-політичних інтересів читачів, актуальні та значущі в пореформену епоху. До них відносилися теми місцевого самоуправління, прав і свобод людини, форми державного устрою, соціальних конфліктів тощо.

Кінець 70-х - 90-ті рр. XIX ст. відкрив новий етап еволюції американської політичної влади, один із самих консервативних та суперечливих в історії США. Даний період характеризується спадом зацікавленості одеських читачів до внутрішньополітичного життя США. Однак, простежувалась тенденція до більш критичного погляду на американську політику. Головними питаннями внутрішньої політики США на сторінках одеської преси були президентські кампанії та вибори на місцях, жіноче питання, проблеми індіанців, становище негрів.

У третьому розділі **«Суспільні уявлення населення півдня Російської імперії щодо розвитку економіки США»**, що складається із трьох підрозділів, розглядались питання оцінок економіки США. Закінчення війни справило значне враження на Росію. Перемога Півночі над Півднем стала перемогою інтересів промислового та торговельного світу. Зростання економіки США виявилось чи не найголовнішим питанням на сторінках преси двох губерній. Газети розповідали про сільське господарство, торгівлю, тарифи, митні збори, міжнародні виставки, робітничий рух.

Мова йшла й про американський народ та його відношення до праці. П. Сокальський, побувавши у США, виправдовував американців і вказував на невірність суджень про них як народ, який живе лише задля збагачення. Він вважав, що для них вся ціль в діяльності і вже потім - користь від неї.

Одеса довго займала провідне місце на півдні імперії по експорту збіжжя. Проте, в другій половині XIX ст. вона стала втрачати позиції. У населення Північного Причорномор'я формувались уявлення щодо російсько-американської конкуренції. Найбільш показовим і наочним є ставлення регіональної преси до присутності

американської продукції в Росії. Починаючи з 1860-х рр. видавці почали розміщувати статті, фейлетони про стан зернового господарства США.

Наукові та технічні знання були складовою розвитку американської нації, що відмічали і в Росії. Інтерес до винаходів американців проявився і в пресі Херсонської та Бессарабської губерній, яка фіксувала особливості науково-технічного прогресу в США.

У четвертому розділі **«Зовнішня політика США в оцінці російської провінційної суспільної думки»**, що складається із трьох підрозділів, відображене сприйняття зовнішньополітичного курсу США. Постійним був інтерес до ставлення європейських держав щодо конфлікту між штатами США. Зносини США з Європою широко висвітлювались на сторінках «Одесского вестника» та іншої губернської преси. Кореспонденти намагались подати найточніші відомості із-за океану та висловити власні коментарі щодо позиції країн Європи в американському конфлікті.

Перехід державної влади США повністю в руки північної олігархії після розгрому рабовласників, швидке економічне зростання в післявоєнний період - все це створило необхідні економічні та політичні передумови для посилення експансіоністського курсу США. Досить широко політика США щодо Росії була висвітлена на сторінках губернської преси, яка справляла значний вплив на формування зовнішньополітичних поглядів населення.

Російсько-американські відносини в період Реконструкції мали дружній характер. Громадськість Херсонщини та Бессарабії досить бурхливо сприймала такі зв'язки з заокеанською країною. Журналісти писали про дружбу двох могутніх націй та вважали її історичним результатом спільності інтересів країн та взаємної поваги, навіть частково національних темпераментів населення Америки та Росії. Згадували про прийом російських моряків в Америці та співчуття, яке висловлювали американці Росії під час Східної війни.

У зв'язку з подіями американо-іспанської війни відбулась еволюція в оцінках та поглядах російського суспільства на США. Як провінційні, так і столичні автори, незважаючи на різноманітність точок зору з питань зовнішньої політики США дотримувались єдиної думки: війна характеризувалась як політична та економічна експансія, зневага до міжнародного права та ігнорування прав народів. Однак, суспільство та преса малювали зовнішню політику США не лише чорною фарбою. З ряду питань вони підтримували американців, проте загальна оцінка була негативною.

У висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження, які зводяться до наступних положень:

Вивчення джерел про Новий світ XIX ст. показало значну обізнаність суспільства Російської імперії про США. До середини XIX ст. російська преса мало писала про політичне чи соціальне життя американців. В період другої половини XIX ст. ситуація

змінилась. В Російській імперії американська тематика отримала більш-менш систематичне висвітлення на сторінках загальноросійських журналів та газет. Важливим явищем стала поява провінційної преси, яка сформувала власні позиції та передавала настрої суспільства даного регіону. В Одесі місцева преса зародилась в 20-х рр. XIX ст. й стала місцем оцінювання та інструментом формування уявлень населення південного регіону Російської імперії про США.

Шляхи отримання інформації про американські події до регіональної преси двох губерній були різноманітними, але, насамперед, це повідомлення європейської, американської, часто через Європу, столичної російської преси. Інформація надходила й від представників одеської преси в США. Преса Бессарабської губернії орієнтувалась на одеські газети та журнали, найчастіше запозичуючи в них матеріал.

Основними напрямками відображення життя США були оцінки внутрішньополітичного, економічного та зовнішньополітичного розвитку країни. На другому плані залишались питання соціального, культурного, науково-технічного та освітнього буття США.

Оцінюючи політичний розвиток США губерньська преса зосереджувала увагу на визначних подіях життя країни, таких як громадянська війна, вбивство президента А. Лінкольна, політичні перетворення у південних штатах, періодичні вибори нового президента, виступи державних діячів, надання прав жінкам та негритянському населенню. Особливо сприйняли в Російській імперії звістку про смерть президента А. Лінкольна. Майже всі освічені верстви населення Росії вбачали в його житті і діяльності внесок у боротьбу за повалення рабства, за встановлення демократії у суспільному та державному житті, за впровадження в міжнародні відносини принципів миру і невтручання.

Матеріали, присвячені Реконструкції, займали в одеських газетах самостійне та значне місце. Вони виділялися демократичним змістом. В газетах цілеспрямовано публікувались матеріали про державно-політичний устрій та соціальні питання США.

Зростання США в економічному плані було чи не найголовнішим питанням, що піднімалося на сторінках преси півдня Російської імперії. До кінця XIX ст. на шпальтах одеських газет в основному розглядався розвиток сільського господарства, торгівлі, тарифів, митних зборів, проведення міжнародних виставок, обітничий рух.

Для населення Херсонської та Бессарабської губерній США постали як сільськогосподарська країна, з величезною територією та незайманими землями. Але існувала думка, що достаток країни базувався на працелюбності людей, а не визначався природою. Америка уявлялася найбагатшим краєм світу, де цінувалася праця народу. Громадськість Північного Причорномор'я чітко розділяло США на південні та північні штати. Південь вбачався переважно аграрним краєм, Північ – промисловим.

Ця різниця сприяла взаємному обміну продуктів виробництва, але й була причиною незгоди інтересів штатів. Зацікавлення населення південних губерній цим питанням не випадкове, бо тут вважали, що знаходяться в ситуації, досить близькій до американської. І в Росії інтереси Півдня і Півночі були діаметрально протилежні.

Питання експорту зерна досить широко висвітлювалось в одеській пресі. Та найбільш значущим було ставлення одеситів до конкуренції на міжнародному хлібному ринку. Своєрідність одеської ментальності виявилась у відношенні до конкуренції США як не тільки до цілком природної речі, а, навпаки, підкреслювалась стимулююча роль американської конкуренції для одеських підприємців.

Оцінки зовнішньої політики США обертались навколо питання американо-російських відносин. Відзначалися в основному позитивні приклади цього співробітництва. Американці вважалися найкращими друзями Російської імперії. Це бачення не змінилося навіть після втрати Аляски. У війні США та Іспанії Росія тримала нейтралітет. Одеські газети вказували, що Іспанія примушена була до військових дій політикою США, які відкрито простягнули свою могутню руку на багату територію Куби. Саме з розгортанням війни помітна еволюція поглядів російського суспільства щодо США. Вже не такою ідеальною вбачалася їм заокеанська країна.

Тематика публікацій, методи відображення стану американського суспільства, залучення різноманітних джерел засвідчили наявність як наукової, так і ідеологічної складової в процесі формування та еволюції уявлень на сторінках преси Херсонської та Бессарабської губерній. Була і значна різниця в подачі матеріалу про США на шпальтах преси двох губерній, як у обсязі, так і у якості оцінювання.

Простежується помітна еволюція оцінок політичного та економічного розвитку США в пресі Херсонської та Бессарабської губерній. З другої половини 60-х років XIX ст. ряд обставин сприяв помітному підвищенню інтересу російського суспільства до історії і політичного розвитку США. Результати розвитку США після громадянської війни стали предметом порівняння двох різних систем. Російське суспільство побачило в США країну заколотів, пригнічення національних меншин, безправності негрів, жінок, емігрантів.

Незважаючи на кардинальні внутрішньополітичні та соціальні зміни, період після закінчення Реконструкції та до початку іспано-американської війни характеризується спадом зацікавленості читачів обох губерній до внутрішньополітичного життя США. Простежувалась тенденція до більш критичного оцінювання американської політики. Як і раніше, головними питаннями внутрішньої політики США, що піднімалися на сторінках одеської преси, були президентські кампанії та вибори на місцях, жіноче питання, проблеми індіанців та негрів.

З кінця 1880-х - початку 1890-х рр. XIX ст. відбулися корінні зміни в бік взаємної ворожості. Причини трансформації поглядів російського суспільства на Америку та

американців являють собою цілий комплекс, який охоплює економічний, зовнішньо-і внутрішньополітичний, соціальний, ідеологічний розвиток США в останній третині XIX ст. Зіткнення економічних інтересів, масова еміграція російських євреїв у США, технічний прогрес привів до того, що Росія для американців стала країною деспотизму та пригнічення населення, яке прагнуло свободи. США кінця XIX ст. для Росії перетворились на країну світового домінування та експансіонізму.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Сидун І.В., «Новий світ» США та Канади у сприйнятті українських письменників другої половини XIX століття / І.В. Сидун // Записки історичного факультету / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса: Астропринт, 2005. - Вин. 16. - С. 139-148.
2. Сидун І.В. Із історії американо-українських культурних зв'язків другої половини XIX ст.: американський трагік Айра Оддрідж в Одесі / І.В. Сидун // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - Одеса, 2006. - №7 (27). - С. 169-176.
3. Сидун І.В. Українська інтелігенція про США (кінець XIX - початок XX ст.) / І.В. Сидун // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. - Серія: Історія. - Одеса : Астропринт, 2007. - Вип. 9. - С. 312-319.
4. Сидун І.В. Одеська преса про початок громадянської війни в США / І.В. Сидун // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. - Одеса, 2007. - №4(121). - С. 55-59.
5. Сидун І.В. Вбивство Авраама Лінкольна у висвітленні одеської та київської преси / І.В. Сидун // Записки історичного факультету / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса, 2007. - Вип. 18. - С. 220-225.
6. Сидун І.В. Проникнення американського капіталу в промисловість українських земель Російської імперії (кінець XIX- початок XX ст.) / І.В. Сидун // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин : статті та матеріали. - Луганськ : Альма-матер, 2006. - Вип. 2. - С. 153-157.
7. Сидун І.В. Позиція європейських держав щодо громадянської війни в США (за матеріалами «Одеського вісника») / І.В. Сидун // Британская политика и мир: контуры исторического взаимодействия : сб. науч. статей. - Одесса, -С. 50-55.
8. Сидун І.В. Українське сприйняття реалій США (за матеріалами південноукраїнської преси другої половини XIX ст.) / І.В. Сидун // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. - Одеса: ВМВ, 2007. - С. 334-337.

9. Сидун І.В. Північне Причорномор'я в хлібній торгівлі Росії та США в другій половині XIX ст. на матеріалі одеської преси / І.В. Сидун // Причорноморський регіон у контексті європейської політики : матеріали міжнар. конф. - Одеса-Ополе-Вроцлав, 2008. - С. 150-157.
10. Сидун І.В. Сприйняття образу США українським суспільством південного регіону Російської імперії XIX ст. / І.В. Сидун // Українознавчий альманах. -К., 2008. -Вип. 1 : Український образ світу: особливості у світовому контексті- с. 154-157.
11. Сидун І.В. Зовнішня політика США щодо Російської імперії в другій половині XIX ст. за матеріалами російської публіцистики / І.В. Сидун // Одіссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології: матеріали міжнар. конф. - Одеса, 2010.- С. 181-184.
12. Сидун І.В. Діяльність консулів США в Одесі в другій половині XIX ст. / І.В. Сидун // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. - Одеса : Астропринт, 2006. - С. 141.

АНОТАЦІЯ

Сидун І.В. Політичний та економічний розвиток Сполучених Штатів Америки другої половини XIX ст. в оцінці періодичної преси Російської імперії (за матеріалами Херсонської та Бессарабської губерній). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 - всесвітня історія. - Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса, 2011.

У дисертації досліджуються оцінки періодичної преси Херсонської та Бессарабської губерній політичного та економічного розвитку Сполучених Штатів Америки другої половини XIX ст. В роботі висвітлено реакцію населення півдня Російської імперії на найбільш визначні події внутрішньополітичного життя США другої половини XIX ст. Визначено місце та роль регіональної преси у відображенні суспільної думки населення Північно-Західного Причорномор'я. З'ясовані особливості загальноприйнятих в Російській імперії стереотипів про Новий світ. Проведено порівняльний аналіз регіональної періодики та центральноросійських журналів різних політичних напрямків. Розглянуто механізм висвітлення американських реалій на сторінках регіональної преси. Простежено еволюцію поглядів громадськості Північного Причорномор'я на Америку та американців. Реконструйовано процес формування колективних уявлень населення Херсонської та Бессарабської губерній щодо соціально-економічного та політичного життя американців.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, Російська імперія, Херсонська та Бессарабська губернії, уявлення, політика, регіональна періодика, суспільна думка, економіка, американо-російські відносини.

АННОТАЦИЯ

Сидун И.В. Политическое и экономическое развитие Соединенных Штатов Америки второй половины XIX века в оценке периодической прессы Российской империи (по материалам Херсонской и Бессарабской губерний) -Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 - всемирная история. - Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова. - Одесса, 2011.

В диссертации на основании анализа большого комплекса источников и литературы исследуется восприятие Соединенных Штатов Америки второй половины XIX в. периодической прессой Херсонской и Бессарабской губерний. Рассмотрены главные периоды истории Северо-Американских Штатов, которые нашли свое отображение на ее страницах. В работе освещена реакция населения юга Российской империи на наиболее значимые события внутривосточной жизни США во второй половине XIX в. Большое внимание обращается на гражданскую войну в Соединенных Штатах Америки, Реконструкцию, конкуренцию Америки и России на мировом рынке, технический прогресс Нового мира.

Исследованы американо-русские отношения на страницах изданий Одессы, Николаева, Херсона, Кишинева, Киева, Санкт-Петербурга, Москвы. Отмечались в основном позитивные примеры этого сотрудничества. Американцы считались лучшими друзьями Российской империи. Установлено, что американо-испанская война способствовала эволюции взглядов русского общества на США.

Изучены формы и направления освещения американской реальности на страницах региональной прессы, ее место в отображении общественного мнения населения Северного Причерноморья. Прослежена эволюция взглядов населения южного региона Российской империи на Америку и американцев. Проведен сравнительный анализ информации о США по материалам региональных и центрально-русских периодических изданий. Выявлены причины трансформации взглядов русского общества на Америку и американцев, которые являют собой целый комплекс, охватывающий экономическое, внешне- и внутривосточное, социальное и идеологическое развитие Соединенных Штатов Америки в юнцe XIX в.

В работе рассмотрены оценки одесских публицистов на социально- экономическую жизнь американцев. Охарактеризовано отношение ряда административных деятелей второй половины XIX в. к основным проблемам Соединенных Штатов Америки. Разные оценки давали они тем или иным сторонам жизни американцев, но в основном возвращались на родину с хорошими впечатлениями.

Ключевые слова: Соединенные Штаты Америки, Российская империя, Херсонская и Бессарабская губернии, представления, политика, региональная периодика, общественное мнение, экономика, американо-русские отношения.

SUMMARY

Syđun I. V. Political and economical development of the United States of America in the second half of the 19th century according to the periodicals of the Russian Empire (based on the materials from Kherson and Bessarabia provinces).-

Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Historical Sciences Degree on speciality 07.00.02- world history. - Odessa I.I. Mechnikov National University. - Odessa, 2011.

The dissertation is based on the wide complex of sources. It studies the reflection of the United States of America in the second half of the 19th century in the periodicals of the Russian Empire. The paper demonstrates reaction of the population of the south of the Russian Empire to the most significant events of the internal political life of the USA in the second half of the 19th century. Special attention is paid to the Civil War in America, Reconstruction, the competition between America and Russia for the world market and technical progress of the New World. American-Russian relations described on the pages of the periodicals from Odessa, Kishinev, Saint-Petersburg and Moscow are examined. The dissertation also deals with the reviews of social and economic life of the Americans by Odessa publicists. The attitude of the leading executives of the second half of the 19th century to the problems of the United States of America.

Key words: The United States of America, the Russian Empire, Kherson and Bessarabia provinces, image, policy, regional periodical press, public opinion, economy, American-Russian relations.

Підписано до друку 03.03.2011.

Обсяг 0,9 авт. арк. Формат 60х90/16.

Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 138.

Надруковано у друкарні видавництва “Астропринт”

(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.2003 р.) м. Одеса,

вул. Разумовська, 21.

Тел./факс: (0482) 37-14-25, 37-24-26, 33-07-17.

www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com